

Borba za poštovanje načela jednakosti ljudi

Koalicije protiv diskriminacije

Diskriminacija je u Srbiji najzad stekla status priznate javne stvari. Čini se da danas u zemlji više nema nevladine organizacije koja se bavi ljudskim pravima i koja u svoje programske aktivnosti nije uvrstila i borbu protiv diskriminacije. Do načela jednakosti ljudi stalo je i javnim glasilima koja ne objavljuju pornografiju na naslovnim stranama - nedavni izgedi fašista na Novosadskom univerzitetu bili su glasno osuđeni, a mediji su se trudili da do kraja isprate i postupak utvrđivanja pravne odgovornosti onih koji zagovaraju krv i čast. Podjednako važna je i reakcija države na pitanje diskriminacije. Vrhovni sud Srbije rešio je prvi pravi slučaj diskriminacije. Vlast u Novom Sadu i Vojvodini čini korake ka prevenciji organizovanja fašističkih grupa putem mehanizama pravne zaštite. U Narodnoj skupštini Republike Srbije nalaze se u proceduri usvajanja dva posebna antidiskriminaciona zakona - Predlog zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom i Predlog zakona o rodnoj ravnopravnosti. Najzad, pred Ustavnim sudom Srbije je predlog Beogradskog centra za ljudska prava za ocenu ustavnosti zakonske definicije vanbračne zajednice kao zajednice života dva lica suprotnog pola.

Čini se kao da se stvari popravljaju, i nesumjivo je tako - bilo bi zaista porazno kada bi ova zemlja bila potpuno imuna na trud ljudi koji u njoj žive. Međutim, ne bi trebalo smetnuti sa uma da su oni koji su moderni do sada uvek bili manjina u ovom društvu, odnosno da je mnogo onih koji vuku

Jesse Caleb Compton, inmate no. 12351178, iz albuma „We, on death row“, januar 2000, kreativni direktor i fotograf: Oliviero Toscani, ljubaznošću nevladine organizacije „Hands off Cain“

la. Istovremeno, Evropska Unija pokreće postupke pred Evropskim sudom pravde protiv država-članica koje nisu preduzele mere ka implementaciji najviših standarda direktiva o diskriminaciji Evropskog saveta.

U regionu stvari stoje slično kao kod nas. U Crnoj Gori, Albaniji i Makedoniji nevladine organizacije izradile su tekstove nacrtu zakona protiv diskriminacije, dok se nevladine organizacije u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj pripremaju da započnu njihovu izradu.

pravnih mehanizama bore za svoju jednakost u društvu!

Usvajanje antidiskriminacionog zakona je obaveza naše države. Ispunjene ove obaveze do sada su zahtevala tela Ujedinjenih nacija i zvaničnici Saveta Evrope i Evropske unije. Ali i više od toga, sama naša država se nedavno prilikom usvajanja strategije pridruživanja Evropskoj uniji obavezala na donošenje zakona protiv diskriminacije. Ova obaveza, trebalo bi istaći, ne odnosi se samo na zaštitu posebnih grupa lica, već na usvajanje zakona kojim bi se svakome obezbedila pravna zaštita od diskriminacije bez obzira na njegovo ili njeno lično svojstvo.

Na ovu obavezu, nema sumnje u to, građansko društvo će svakodnevno podsecati državu. Već organizovani u trajne ili ad hoc koalicije, nevladine organizacije sprovode kampanju za usvajanje zakona protiv diskriminacije, ali i prate diskriminatorску praksu i pripremaju se da doprinesu implementaciji antidiskriminacionih propisa nakon njegovog usvajanja. Ovaj broj dodatka Danas pravo plus u celini je posvećen naporima nevladinih organizacija u oblasti diskriminacije, naporima koji osvetljavaju složenost problema diskriminacije u zemlji i koji ukazuju na ogroman potencijal civilnog sektora u borbi za ostvarenje principa jednakosti ljudi.

Saša Gajin

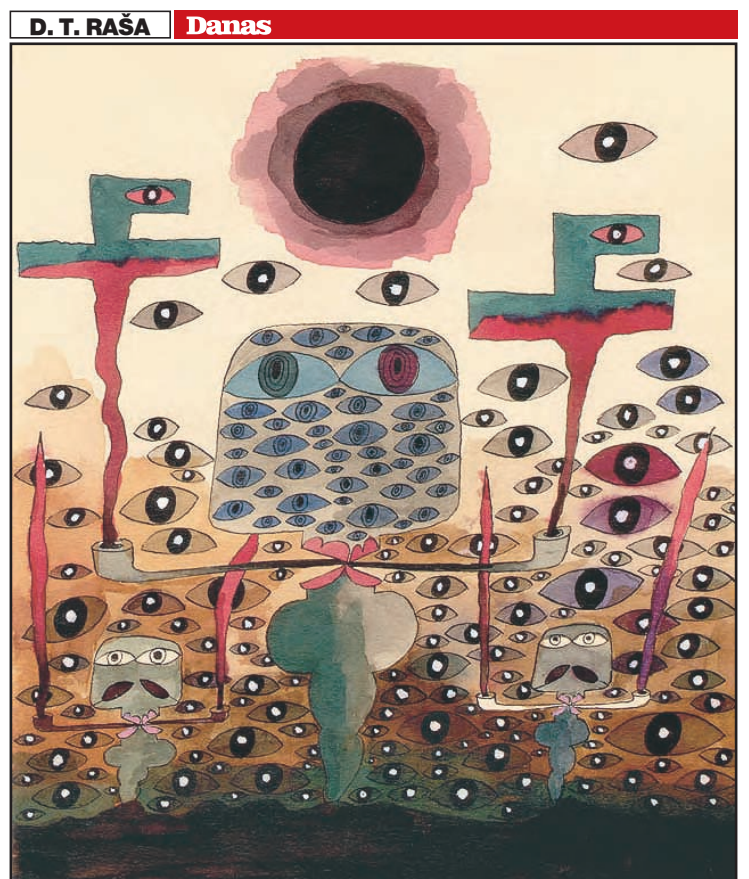
Naša država se nedavno prilikom usvajanja strategije pridruživanja Evropskoj uniji obavezala na donošenje zakona protiv diskriminacije. Ova obaveza, trebalo bi istaći, ne odnosi se samo na zaštitu posebnih grupa lica, već na usvajanje zakona kojim bi se svakome obezbedila pravna zaštita od diskriminacije bez obzira na njegovo ili njeno lično svojstvo

Koalicija protiv diskriminacije

Stalna Koalicija protiv diskriminacije osnovana je u martu ove godine u cilju zagovaranja usvajanja antidiskriminacionih zakona i praćenja diskriminatorne prakse. Koaliciju čine Centar za unapređivanje pravnih studija, Mreža nevladinih organizacija CHRIS, Inicijativa mladih za ljudska prava, Labris, Gayten LGBT, VelikiMali, Glas razlike, Udruženje studenta sa hendikepom i Švedski helsinški komitet za ljudska prava. O aktivnostima Koalicije više podataka na www.cups.org.yu/kpd

unazad, ne ka tradicionalnim vrednostima, a što bi se moglo oceniti kao legitimna težnja, već ka običnom blatu: zločinu, mržnji, netoleranciji i uvek prisutnoj svemoćnoj gluposti. Zbog toga ne bi trebalo smatrati da se borba za ravnopravnost privodi kraju. I u najrazvijenijim zemljama pitanje diskriminacije otvoreno je tek pre nekoliko decenija i još nije rešeno. U Sjedinjenim Državama i evropskim zemljama u toku je borba za priznavanje prava na sklapanje braka licima istog po-

Kao i uvek, tu smo gde su i oni oko nas, s tim što bi u ovom slučaju mogli i da prednjačimo. Ništa ne stoji na putu vladi Republike Srbije i Narodnoj skupštini da uz dva posebna antidiskriminaciona zakona početkom sledeće godine usvoji i opšti zakon protiv diskriminacije. Model zakona je urađen u Institutu za uporedno pravo u Beogradu još pre četiri godine, realni problemi u sferi diskriminacije postoje, dajte priliku onima koji su ugroženi i njihovim zastupnicima da se putem

Mreža Odbora za ljudska prava u Srbiji CHRIS

Zastupnici žrtava

Mreža Odbora za ljudska prava u Srbiji CHRIS (www.chris-network.org) na teritoriji Srbije sa domaćim i međunarodnim organizacijama i institucijama saraduje na pružanju direktne pravne pomoći građanima, analizi postojećih podataka i monitoringu karakterističnih slučajeva nepoštovanja ljudskih prava u cilju izmena i dopuna postojećih zakonskih i podzakonskih regulativa.

Mreža CHRIS je formirana iz potrebe umrežavanja ravopravnih partnera koji realizuju direktnu, besplatnu pravnu pomoć licima čija se prava krše. Osnovana je 1. septembra 2000. godine na inicijativu pet nevladinih organizacija iz Srbije: Odbora za ljudska prava iz Niša, Negotina, Bora, Leskovca i Građanskog foruma iz Novog Pazara.

Mreža Odbora za ljudska prava u Srbiji CHRIS registrovana je kao Savez udruženja građana i trenutno je rad Mreže CHRIS organizovan kroz saradnju šest kancelarija (u Novom Sadu, Negotinu, Valjevu, Novom Pazaru, Vranju i Nišu) sa neophodnim tehničkim resursima i ukupno osamnestoro zaposlenih - deset žena i osam muškaraca.

Vizija Mreže je izgrađeno civilno društvo, građanska svest i institucije kao garant zaštite i ostvarivanja ljudskih prava.

Mreža CHRIS realizuje od samog osnivanja program besplatne pravne pomoći, koji obuhvata tri vrste pravne pomoći: a) pravne savete građanima; b) pisanje podnesaka državnim organima (policija, pravosudni organi i sl.) u slučajevima kršenja ljudskih prava; c) procesuiranje slučajeva kršenja ljudskih prava pred domaćim pravosudnim organima, a u skladu sa našim prioritetima (tortura i drugi oblici državne represije, diskriminacija, nasilje u porodici, pravo na prigovor savesti, trgovina ljudima). Zastupanje pred domaćim sudovima povereno je advokatima Mreže CHRIS.

Društvena atmosfera stvara buduću akademsku elitu koja ne bi pristala da deli sobu u studentskom domu sa Romom u 79 odsto slučajeva, sa osobom homoseksualne orijentacije u 78 odsto slučajeva, sa osobom druge veroispovesti u 43 odsto slučajeva i 41 odsto sa osobom sa hendikepom

Svaka kancelarija Mreže ima svoje pravne zastupnike (tri advokata pri svakoj kancelariji) koji su angažovani na zastupanju osoba čija su ljudska prava ugrožena, pred sudovima i drugim organima. U ovom trenutku, u okviru Mreže CHRIS, angažovano je 18 advokata koji čine regionalni advokatski pool Mreže, a omogućeno im je da se osim zastupanja, dodatno usavršavaju u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i slobodama putem seminara koje organizuje Mreža CHRIS.

OPŠTA KONSTATACIJA

Odugovlačenje državnih institucija da sa usvajanjem antidiskriminacionih zakona, usporava reforme u državi. Region pokriven Mrežom Odbora za ljudska prava u Srbiji - CHRIS (istočna, južna, jugozapadna, zapadna

Srbija i Vojvodina) je i dalje pun problema koji se tiču zanemarivanja ili nepoštovanja prava manjina: Albanaca, Roma, Bugara, Bošnjaka (Muslimana), Vlaha (Rumuna), Rumuna, Mađara, Hrvata, Slovaka, Rusina i drugih. Postojalo je očekivanje da će država biti efikasnija u rešavanju problema etničkih manjina, što je delom i započeto, ali postoji bojazan da su neke navike i načini razmišljanja duboko ukorenjeni ne samo u glavama državne i lokalne administracije, već i mnogo šire, u svesti običnih građana.

STATISTIKA

U periodu 1.3.2004-30.6.2005 godine, Mreža CHRIS je procesuirala ukupno 26 slučajeva kršenja ljudskih prava

Koordinatori mreže Chris Dušan Prvulović, Aleksandra Vujić, Alija Halilović, Suzana Antić-Ristić, Aleksandar Milijašević i Dragan Đorđević sa gostom iz Zagreba Mladenom Majetićem (drugi sa leva)

pred sudovima u zemlji: U tri slučaja stranke su odustale od krivičnog gonjenja (u sva tri je u pitanju povreda čl.3 Evropske konvencije). U dva slučaja postupak je završen, čeka se na objavljivanje presude, a u dva predmeta je postupak odložen na neodređeno vreme zbog dopune dokaznog postupka.

na prijavu policiji protiv N.N. lica zbog ispisivanja grafiti antisemitske, fašističke i šovinističke sadržine, čime je učinjeno krivično delo iz člana 154. OKZ, ali i povređena osnovna ljudska prava iz čl. 49. Ustava RS, čl. 14. Evropske konvencije o ljudskim pravima i čl. 1. i 2. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima UN.

Nekoliko meseci nakon ovog incidenta, 21. maja 2005, kada su etnički Vlasi, predvođeni lokalnim sveštenikom Rumunske pravoslavne crkve, pokušali da održe parastos u napuštenom manastiru Kolograš u istočnoj Srbiji, naišli su ne samo na „spontano okupljenu“ grupu vernika Srpske pravoslavne crkve, koji su pokušali da spreče održavanje pomena, već i na zabranu od strane lokalne policije. „Kada sam zatražio da mi pokažu zvanični dokument o zabrani povorke i parastosa, policija ga nije imala,“ rekao je tada advokatima CHRIS-a organizator, Dušan Prvulović. Policija je odbila da da zvaničnu izjavu o tome da li je parastos u Kolograšu zaista bio zabranjen i ako jeste zbog čega. Pri tome nije jasno ni zašto je Dušan Prvulović tim povodom optužen za izazivanje verske mržnje i netrpeljivosti - sud koji je zasedao u tom predmetu u nedelju ujutro, oslobodio ga je optužbe.

Ovaj incident i reakcije nadležnih državnih institucija, su pokazale dvostruke aršine pravosuđa i policije u slučaju kada je osporeno ustavno pravo građana Srbije da slobodno izražavaju

PRIMERI DISKRIMINACIJE

Diskriminacija po osnovu rasne i verske pripadnosti

Kancelarija Mreže CHRIS u Negotinu je povodom ispisivanja grafiti 20. marta 2005. koji su sadržali poruke mržnje, nacionalne i rasne netrpeljivosti, šovinističke i fašističke sadržaje, organizovala i izdala saopštenja za javnost, sazvala konferenciju za novinare i uspostavila kontakte sa domaćim i međunarodnim institucijama i organizacijama. Mesta na kojima su osvanuli grafiti su vrlo precizno izabrana - ulazi u poslovne prostorije kineskih radnji, zgrada škole i zgrada u kojoj se nalazi Resurs centar Negotin i Odbor za ljudska prava Negotin. Dana 28.3.2005. godine, podneta je i krivič-

svoja verska i nacionalna osećanja. Naime, u pitanju je bilo udruženje građana Savez Vlaha Srbije, koje je pokušalo da parastosom u napuštenom manastiru Kolograš obeleži 610 godina od bitke na Rovinama. Parastos je bio namenjen kako vojnicima vlašskog Vojvode Mirčeta Starog, tako i vojnicima srpske vojske, tada u službi turskog vladara Bajazita, o čemu su mediji bili obavesteni. Pojave ove vrste trebalo bi da zabrinu državne organe i sve građane jer je u pitanju višenacionalna sredina, u kojoj ovakvi incidenti mogu da izazovu nesagledive posledice na duže staze. U višenacionalnim sredinama potrebni su tolerancija i razumevanje svih strana - počev od lokalne vlasti, preko crkava do udruženja i građana.

Mreža CHRIS je napisala jednu

Diskriminacija Roma

Indikativan je i slučaj kancelarije Mreže CHRIS u Nišu. U pitanju je slučaj prebijanja maloletnog D.V. romske nacionalnosti 6. maja 2004. na dan velikog verskog praznika Roma Đurđevdan. Maloletno lice, četrnaestogodišnji V. D. iz Niša učenik je petog razreda Osnovne škole za decu sa posebnim potrebama „14. oktobar“.

Advokat Mreže je podneo krivičnu prijavu dana 24.6.2004. zbog krivičnog dela nasilničkog ponašanja iz čl. 220 st.2 KZ RS. Nakon obraćanja advokata Mreže, opštinski javni tužilac je našao da ima osnova za krivično gonjenje.

Nakon sprovedenog postupka, Opštinski sud u Nišu je svojom prvostepenom presudom oglosio krivim P.M. za to što je dana 6.5.2004. godine oko 15.30 časova u Nišu, u ulici Bulevar 12. februara, kod kućnog broja 67, izazivajući tuču i vršenjem nasilja prema oštećenom maloletnom D.V. ugrozio spokojstvo građana i remetio javni red i mir na taj način što mu je, videvši da oštećeni maloletni D.V. prolazi pored njega, najpre uputio reči: „Majku ti jebem cigansku, zašto me tako cinički gledaš, pobiju vas sve“, a nakon toga povukao maloletnog D.V. za desno rame i udario ga pesnicom leve ruke u predelu desnog oka, od kog udarca je maloletni D.V. zadobio laku telesnu povredu u vidu krvnih podliva kože ispod desnog oka i mekih tkiva pod desne očne duplje. Prema nalazu Suda, raniji život okrivljenog ukazuje na sklonost ka ovakvom ponašanju. Na taj način, Sud nalazi da je okrivljeni P.M. izvršio krivično delo nasilničkog ponašanja iz čl. 220 st.2 u vezi st.1. KZRS, pa ga je primenom navedenog zakonskog propisa i primenom članova 3, 33, 38 i 41 OKZ, za izvršeno krivično delo prvostepenom presudom oglosio krivim na kaznu zatvora u trajanju od sedam meseci.

Studentska unija Srbije protiv diskriminacije

Studentska unija Srbije trenutno vodi projekat izrade antidiskriminacionih klauzula u statutima univerziteta i fakulteta. Rezultati istraživanja pokazuju zabrinjavajuće podatke - od činjenice da 51,5 odsto studenata u Srbiji vidi znake rodne diskriminacije kroz spremnost nastavnog osoblja da pomogne određenom polu tokom nastave i ispitivanja, kroz ocenjivanje na ispitima i različite učestale diskriminatore komentare od činjenice da se na univerzitetima, generalno, pravo na različitost i zaštita od diskriminacije ostvaruju u svega polovini slučajeva. Svakodnevno seksualno ucenjivanje i uznemiravanje je pojava o kojoj se na univerzitetu i dalje čuti (21 odsto studenata zna za slučaj seksualnog ucenjivanja, 40 odsto zna za slučaj seksualnog uznemiravanja). Društvena atmosfera stvara buduću akademsku elitu koja ne bi pristala da deli sobu u studentskom domu sa Romom u 79 odsto slučajeva, sa osobom homoseksualne orijentacije u 78 odsto slučajeva, sa osobom druge veroispovesti u 43 odsto slučajeva i 41 odsto sa osobom sa hendikepom. Novi Zakon o visokom obrazovanju, usvojen u septembru 2005, donosi osnov za poboljšanje situacije, no i dalje, u slučajevima diskriminacije, studenti nemaju adekvatne mehanizme zaštite. Zapostavljanje ovako ozbiljnih problema dovodi do stvaranja neprijateljske atmosfere na univerzitetu i uobičajeno se reflektuje kroz slabije akademsko ostvarenje diskriminisanog studenta ili studentkinje, pa neretko dolazi i do napuštanja studija.

Studentska unija Srbije se već duži niz godina bori protiv predrasuda i stereotipa, kao i niskog nivoa multikulturalizma i tolerancije u zemlji. Resor za prava studenata i studentkinje je radio na brojnim sličnim projektima, od promocije prava na civilnu službu i implementacije civilne službe na univerzitetima preko borbe za rodnu ravnopravnost u studentskim organizacijama, do kampanja podizanja svesti o značaju poštovanja prava nacionalnih manjina.

Sada želimo da stvorimo dugoročne, funkcionalne, institucionalne mehanizme za zaštitu studenata od diskriminacije. Formirali smo tim sastavljen od studentskih predstavnika, predstavnika univerziteta, predstavnika najznačajnijih nevladinih organizacija koje se bave ljudskim pravima i vrsnih stručnjaka u polju, a nadamo se da će biti prisutni i predstavnici Ministarstva prosvete i Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Projekat je podržan od strane „Norveške narodne pomoći“ Ozbiljnom analizom postojeće de iure i de facto situacije u Srbiji, uporedno-pravnom analizom efektivnih rešenja u zemljama Evropske unije i regionu započecemo proces izrade konkretnog predloga statutornih odredaba. Radni sastanci tima će se održati u sva četiri univerzitetska centra u Srbiji (Beogradu, Nišu, Novom Sadu i Kragujevcu). Planiramo i objavljivanje brošure koja će sadržati sve potrebne informacije za studente o tome kako trenutno mogu ostvariti svoja prava i kako mi predlažemo da se problem diskriminacije sistemski reši. Iskreno se nadamo da će u svetlu neophodnih izmena statuta univerziteta i fakulteta, u naredne dve godine u cilju usklađivanja sa novim Zakonom o visokom obrazovanju, naši predlozi svakako biti prihvaćeni.

Inicijativa mladih za ljudska prava

Praćenje diskriminacije

Inicijativa mladih za ljudska prava (Inicijativa) osnovana je u novembru 2003. godine. Organizaciju su osnovali mladi aktivisti iz Srbije i sa Kosova. Za dve godine postojanja, Inicijativa je prerasla u respektabilnu nevladinu organizaciju sa gotovo 20 zaposlenih i kancelarijama u Beogradu i Prištini.

PROGRAMI

Program „Suočavanje sa prošlošću“ bavi se promovisanjem mehanizama tranzicione pravde. Inicijativa blisko saraduje sa udruženjima žrtava i njihovih porodica sa prostora bivše Jugoslavije i pruža priliku građanima Srbije da čuju istinu o zločinima počinjenim u prošlosti kroz svedočenja žrtava i svedoka. Sa Pokretom majki enklava Srebrenice i Žepe realizovano je nekoliko javnih tribina u gradovima u Srbiji gde su žrtve svedočile o svojim iskustvima iz rata. Širenje istine o zločinima iz prošlosti sprovodi se i putem javnih kampanja na alternativnim medijima, kakva je bila javna izložba fotografija sarajevskog umetnika Tarika Samaraha o Srebrenici na preko 30 bilborda u Beogradu i drugim gradovima Srbije. Inicijativa svojim aktivnostima promovise rad Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju u Hagu (Haškog tribunala) i Veća za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu. U toku 2005. godine formiran je tim od 12 mladih ljudi koji drže radionice širom Srbije i metodama vršnjačke edukacije prenose mladim ljudima u Srbiji sudski utvrđenu istinu o zločinima.

Program „Mladi i mediji“ povezuje mlade iz regiona i edukuje novinare u cilju rušenja predrasuda koje postoje među balkanskim narodima. U okviru ovog projekta organizovano je 12 poseta mladima sa Kosova Beogradu i mladima iz Srbije Prištini. Inicijativa je istraživala pisanje štampe u Srbiji i na Kosovu o problemima koji opterećuju međusobne odnose. Posebno je analiziran govor mržnje i predrasude koje se pojavljuju u medijima. Kao rezultat ovog istraživanja objavljena je knjiga *Novinari to mogu* na srpskom, albanskom i engleskom jeziku.

Cilj izložbe bio je podsećanje građana Srbije na zločine počinjene u njihovo ime u Srebrenici 1995. godine. Svi bilbordi su uništeni za jednu noć parolama: „Biće reprize“, „Nož, žica, Srebrenica“, „Ratko Mladić“

Program zaštite ljudskih prava bavi se zaštitom žrtava kršenja ljudskih i manjinskih prava i promovisanjem mehanizama tranzicionih zakona koji vode ka uspostavljanju vladavine prava u Srbiji. U okviru ovog programa praćena je implementacija osam tranzicionih zakona u 2005. godini. Kao rezultat projekta, objavljena je knjiga *Primena tranzicionih zakona u Srbiji* na srpskom i engleskom jeziku. Takođe su organizovane i javne debate o vladavini prava na kojima su učestvovali predstavnici državnih institucija, nevladinih organizacija i medija. Advokat Inicijative zastupa žrtve kršenja ljudskih prava pred sudovima, a

pravni tim Inicijative pruža žrtvama i druge vrste besplatne pravne pomoći. Inicijativa je u okviru programa zaštite ljudskih prava osnovala i veb portal Pravne inicijative, adresa: www.lawinitiative.com, namenjen mladim pravnicima, studentima i advokatima kako bi mogli da se informišu o najnovijim vestima iz oblasti prava, kao i da razmenjuju iskustva i konsultuju se preko foruma sajta.

SLUČAJEVI DISKRIMINACIJE

Krivične prijave za širenje verske, rasne i nacionalne mržnje

Inicijativa je u julu 2005. godine podnela krivičnu prijavu Okružnom javnom tužilaštvu u Beogradu protiv pripadnika Uprave kriminalističke policije u Beogradu kapetana Zorana D. Lukovića zbog izazivanja rasne, verske i nacionalne mržnje, razdora i netrpeljivosti iz Člana 134 Osnovnog krivičnog zakonika.

U krivičnoj prijavi se navodi da Luković u svojim knjigama, pisanim materijalima i javnim nastupima kontinuirano manjinske verske zajednice u Srbiji naziva sektama, a vernike tih zajednica „mentalnim manipulatorima, duševno obolelim ljudima, alkoholičarima, narkomanima i toksikomanima koji završavaju ili u psihijatrijskim ustanovama ili na groblju“. Luković je u pripadnike manjinskih verskih zajednica svrstao „počiniocima najtežih krivičnih dela kao što su ubistva, razbojništva i silovanja“ i okarakterisao ih „kao ljude koji se bave prostitucijom, kao ljude koji se podsmevaju verskim praznicima i crkvenim službama, kao krivce za razvijanje zavisnosti i ubijanje slobodne volje pojedinca, kao vernike koji druge ljude gledaju kao demone, kao ljude koji žele da se obogate i imaju uticaj na centre moći, kao promotere specijalnog rata, kao donosiocem smrti i razaranja“...

Zoran D. Luković je pripadnik Ministarstva unutrašnjih poslova i njegova knjiga „Sekte - priručnik za samoodbranu“ se koristi kao udžbenik u srednjoj školi MUP u Sremskoj Kamenici. Tužilaštvo je odbacilo ovu prijavu zbog nedostatka dokaza, nakon čega je Inicijativa podnela zahtev za pokretanje

Dragan Popović i Miroslav Janković iz Inicijative mladih za ljudska prava

bijanje muslimana“, a zatim i napali Mašovića na spavanju. Tom prilikom udarali su ga pesnicama, šipkama i ašovom. Mašović je slučaj odmah prijavio nadležnom oficiru, kao i komandantu kasarne. Uprkos tome što su dva svedoka posvedočila da su videla ceo događaj i da su bili pozvani da se pridruže prebijanju muslimana, komandant kasarne nije našao za shodno da kazni počiniocem. Umesto toga, Mašoviću je rečeno da ne diže prašinu i da su to obične stvari koje se u vojsci dešavaju. Takođe mu je komandant kasarne savetovao da slučaj ne prijavljuje čak ni svojim roditeljima. I pored obećanja komandanta datog Mašovićevom ocu da će ispitati slučaj i kazniti počiniocem, još uvek nema informacija da je bilo šta učinjeno. Anis Mašović je dobio godinu dana odlaganja vojske i proglašen je privremeno nesposobnim za vojnu službu.

U novembru 2005. godine, Okružno javno tužilaštvo u Požarevcu otpočelo je istražne radnje u slučaju Mašović i već je saslušan oštećeni, dok okrivljeni još uvek nisu pronađeni. Inicijativa će nastaviti i dalje da radi na ovom i sličnim slučajevima u cilju uspostavljanja efikasne pravne države i borbe protiv diskriminacije prema manjinskim zajednicama u Srbiji.

Govor mržnje i relativizacija zločina

Inicijativa je sa još nekoliko nevladinih organizacija i političkih stranaka organizovala protest protiv održavanja tribine na Pravnom fakultetu u Beogradu 17. maja 2005. godine. Tribina je nosila naziv „Deset godina od oslobođenja Srebrenice“ i organizovana je od strane grupe desničarski orijentisanih studenata Pravnog fakulteta okupljenih u udruženju „Nomokanon“. Preko 150 aktivista nevladinih organizacija, političkih partija i građana ušlo je na tribinu izražavajući svoj protest protiv relativizacije i negiranja zločina genocida nad Bošnjacima u Srebrenici. Govornici na tribini su u svojim izlaganjima negirali zločin genocida i

tražili izmeštanje muslimanskih grobova sa srpske zemlje, dok je publika reagovala pokličima „Pederi, Jevreji, stoke soroške“, „Smrt ciganima“, „Sve ćemo vas raščerečiti“, upućenim građanima okupljenim u znak protesta protiv tribine. Predsednica Fonda za humanitarno pravo Nataša Kandić fizički je napadnuta posle tribine, dok su joj sve vreme trajanja skupa upućivane pogrdne poruke i verbalne pretnje. Inicijativa je o ovome objavila izveštaj koji se može naći na sajtovima Inicijative i Koalicije protiv diskriminacije. Govor mržnje je jedna od manifestacija diskriminacije i predstavlja krivično delo po zakonima Srbije. Uprkos tome, tužilaštvo nije podnelo nijednu krivičnu prijavu protiv organizatora ili učesnika ove tribine.

Osim toga, početkom juna 2005. godine Inicijativa je organizovala javnu izložbu na preko 30 bilborda u Beogradu i drugim gradovima Srbije pod nazivom: „Da vidiš, da znaš, da pamtiš...“. Na bilbordima su se nalazile fotografije iz Srebrenice sarajevskog umetnika Tarika Samaraha. Cilj izložbe bio je podsećanje građana Srbije na zločine počinjene u njihovo ime u Srebrenici 1995. godine. Svi bilbordi su uništeni za jednu noć parolama: „Biće reprize“, „Nož, žica, Srebrenica“, „Ratko Mladić“ i slično. Javno tužilaštvo nije reagovalo ni na uništavanje imovine, ni na govor mržnje koji su sadržale parole ispisane preko bilborda.

Položaj LGBT populacije u Srbiji

Inicijativa je u periodu maj-jul 2005. godine sprovela istraživanje među pripadnicima LGBT populacije u Srbiji o njihovom položaju, kršenju ljudskih prava i diskriminaciji na osnovu seksualne orijentacije. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od preko 100 ljudi iz cele Srbije. Rezultati istraživanja prezentovani su na javnoj debati u Medija centru, Beograd, u septembru 2005. godine. Na osnovu istraživanja, Inicijativa je objavila izveštaj na srpskom i engleskom jeziku u specijalnom izdanju svog biltena - „Rez“.

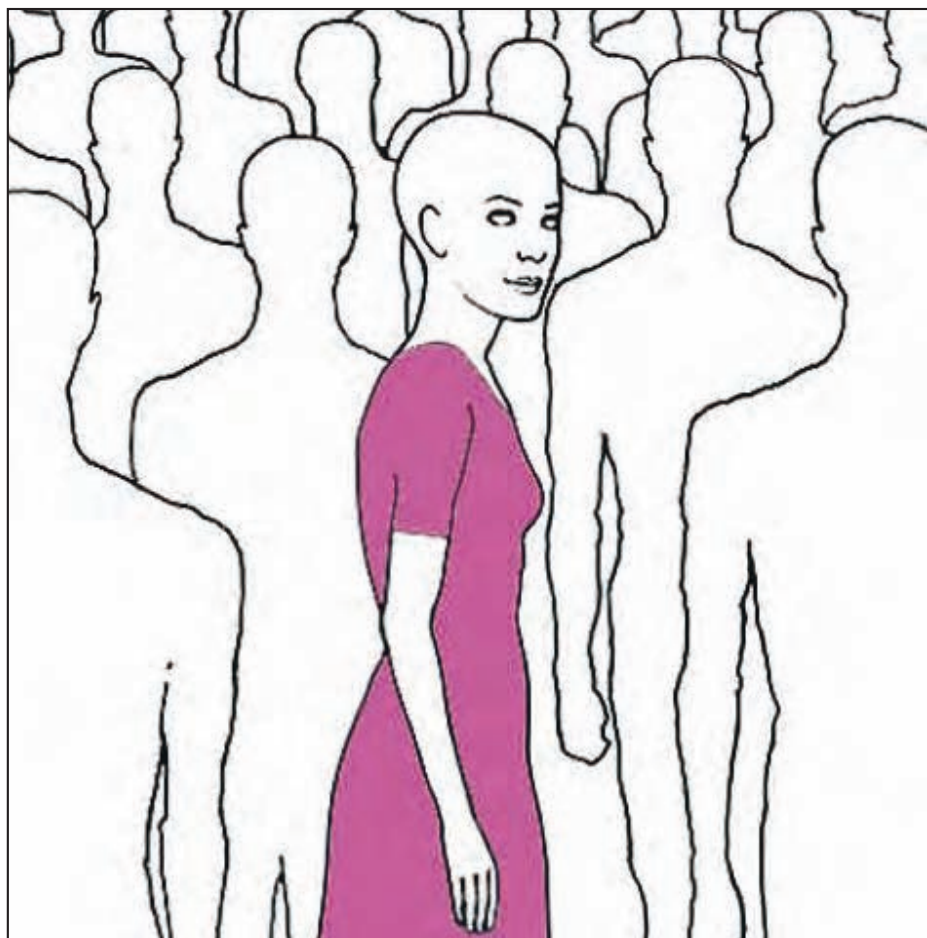
Tribina je nosila naziv „Deset godina od oslobođenja Srebrenice“ i organizovana je od strane grupe desničarski orijentisanih studenata Pravnog fakulteta okupljenih u udruženju „Nomokanon“. Preko 150 aktivista nevladinih organizacija, političkih partija i građana ušlo je na tribinu izražavajući svoj protest protiv relativizacije i negiranja zločina genocida nad Bošnjacima u Srebrenici. Govornici na tribini su u svojim izlaganjima negirali zločin genocida i tražili izmeštanje muslimanskih grobova sa srpske zemlje, dok je publika reagovala pokličima „Pederi, Jevreji, stoke soroške“, „Smrt ciganima“, „Sve ćemo vas raščerečiti“, upućenim građanima okupljenim u znak protesta protiv tribine

Glas razlike

Rodna ravnopravnost

Diskriminacija udobno živi u društvenim i kulturnim obrascima ponašanja koji izražavaju predrasude, običaje i druge prakse utemeljene u ideji podređenosti ili nadređenosti polova i stereotipnih uloga polova. Diskriminacija žena je svakodnevna, putem nasilja, eksploatacije, izražavanja mržnje, omalovažavanja, ucenjivanja i

rodna ravnopravnost tumači kao poluga za diskriminaciju. Deo te prakse pokazuje se u slučaju fabrike „Impol Seval“ iz Sevojna. Upravni odbor je doneo odluku kojom se radnicima isplaćuje otpremnina po skali koja je različita za žene i muškarce. Ženski centar iz Užica je uputio Vladi zahtev za osporavanje ove odluke. Savet za ravnopravnost polova potvrdio je da je u pitanju rodna diskriminacija. Međutim, inspekcija rada (sektor unutar Ministarstva za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku) zaključila je suprotno, pri čemu je načelnik inspekcije to obrazložio svojim uverenjem da je Zakon o penzionom i invalidskom osiguranju nepravedan prema muškarcima jer žene ostvaruju pravo na penziju sa manje godina radnog staža, pa da odluka Upravnog odbora ove fabrike kojom se diskriminiraju žene, ispravlja tu nepravdu. Upravni odbor „Impol Sevala“ vršio je neformalni pritisak na žene da povuku žalbu. Vrhunac ove strategije zastrašivanja bila je odluka Upravnog odbora da se smanji iznos novca i za muškarce, da bi izazvali krivicu kod radnica i da bi im kolege uskratile podršku. Sindikat je podneo žalbu. Ministarstvo je na osnovu Zakona o radu, koji definiše diskriminaciju, dalo mišljenje kojim se osporava odluka Upravnog odbora. Radnice koje su ranije oštećene traže zaštitu suda... Ceo proces dugo traje jer se bazira na nerazumevanju prava i na neefikasnosti, a započet je bahatim interesom. ■

uznemiravanja s obzirom na pol; kao i kroz uskraćivanje prava ili javno ili prikriveno priznavanje pogodnosti s obzirom na pol, u političkoj, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj, obrazovnoj, zdravstvenoj, građanskoj i drugim oblastima javnog i privatnog života.

Legitimacija

Glas razlike su formirale aktivistkinje avgusta 1999, zalažući se za veće učešće žena u javnom i političkom životu. Ideja je bila da se razvijaju argumentacija i aktivnosti za uvođenje ženskih ljudskih prava kao političkog pitanja i promoviranje antidiskriminacioni politički diskurs - protiv seksizma, homofobije, nacionalizma, rasizma.

U kampanjama koje je inicirao Glas razlike, u saradnji sa ženskim grupama u preko 40 gradova, htele smo da se identifikuju i javnosti pokažu interesi, potrebe i zahtevi žena, sa uvažavanjem razlika, da se razvijaju politički aktivizam i participativna demokratija u Srbiji, u najširem smislu. Slogani kampanja pokazuju politički pravac Srbije 2000-2004: „Biraj da bi mogla da pravi izbore“, „Izađi i nadglasaj“, „Tesno je“, „Ne u naše ime“.

Članice Glasa razlike su 2001. godine napravile analizu programa političkih partija i štampale pamflete: „Ravnopravnost polova postiže se reformama u svim oblastima“ i „Preduhitrimo Evropu“, u kojima smo pozivale vlast i građane na temeljne reforme političkog i društvenog sistema. Objavile smo 15 publikacija. U 2005. su štampane „Žene u javnom prostoru, od nevidljivosti do vidljivosti i nazad“ i „Žene i politički uticaj, čitanka za političarke koje postavljaju pitanja i hoće da budu pitane“.

AKTIVNOSTI

Glas razlike je radio prosvetiteljski na 150 seminara. Prvi izveštaj u senci o stanju ženskih ljudskih prava u Srbiji saradnica grupe je napisala 2002. godine, dok se na Vladin izveštaj još čeka. SCG je potpisnica Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, koja je obavezuje da doneše odgovarajuće zakonodavne i druge mere, uključujući sankcije. U Srbiji, međutim, još uvek ne postoji Zakon protiv diskriminacije, niti Zakon o ravnopravnosti polova.

Članice Glasa razlike se bave volonteriskim zakonodavnim i lobističkim poslovima - podneto je preko 20 amandmana na različite zakone, od kojih je polovina usvojena. U lobiranju za progresivne zakone suočavamo se sa preneglašavanjem značaja biološke razlike čime se žene dodatno vezuju za tradicionalnu ulogu i za porodičnu (privatnu) sferu. Koncept „zaštite“ diskriminiše žene, nudeći im *prividne pogodnosti*, koje ih istovremeno udaljavaju od sfere rada i javnog života. Glas razlike upozorava da koncept multikulturalnosti, baziran na etničkim i verskim principima, legalizuje parcijalne homogenizacije i otvara mogućnosti za kršenje osnovnih ljudskih prava i urušavanje progresivnih demokratskih rešenja.

SLUČAJEVI DISKRIMINACIJE

U zemlji u tranziciji, diskriminacija postaje sredstvo uklanjanja prava žena. Vrše se razne vrste ucena, pritisaka ili pervertiranja radnih i socijalnih prava. Postoji i tendencija da se

Dr Vesna Nikolić-Ristanović,
predsednica Viktimološkog društva Srbije

Pravna zaštita od nasilja u porodici

Prvi korak ka stvaranju celovitog, delotvornog i koherentnog sistema pravne zaštite od nasilja u porodici predstavljala je izmena krivičnog zakonodavstva Srbije iz 2002. godine, kada je u Krivični zakon RS uneto krivično delo nasilja u porodici koje se goni po službenoj dužnosti i kada je kod nas po prvi put predviđena kažnjivost za silovanje u braku. Međutim, policija, tužilaštva i sudovi još uvek samo delimično primenjuju nove odredbe. Jedan deo policije je nastavio da se ponaša kao da se radi o privatnoj stvari, odnosno o krivičnom delu koje se goni po privatnoj tužbi, pa zbog toga ne podnosi krivične prijave, i umesto toga savetuje žrtvama da se razvedu od nasilnika kako bi mogle da dobiju zaštitu. I policija i sudovi i dalje u velikoj meri primenjuju opšte odredbe o telesnim povredama i sl. Usled nepostojanja mera zaštite žrtava i retkog određivanja pritvora nasilnicima, situacija u kojoj su se nalazile žrtve koje odluču da prijave nasilje za njih je bila izvor još većeg rizika. Zato i ne čudi da se mnoge žrtve i dalje nisu usuđivale da prijave nasilje, bojeći se nasilnika i njegove osvete.

Ovaj problem bi u praksi mogao da se prevaziđe odgovarajućom primenom odredbi Porodičnog zakona RS koji predviđa posebne mere zaštite od nasilja u porodici. Protiv člana porodice koji vrši nasilje sud može odrediti jednu ili više mera zaštite od nasilja u porodici, kojom se privremeno zabranjuje ili ograničava održavanje ličnih odnosa sa drugim članom porodice. Zakon predviđa sledeće mere zaštite: izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine, odnosno zakupa nepokretnosti; izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine, odnosno zakupa nepokretnosti; zabranu približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti; zabranu pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice, i zabranu daljeg uznemiravanja člana porodice. Mera zaštite od nasilja u porodici može trajati najviše godinu dana, uz mogućnost da se produži sve dok ne prestanu razlozi zbog kojih je mera bila određena. Postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici pokreće se tužbom, koju mogu da podnesu: član porodice prema kome je nasilje izvršeno, njegov zakonski zastupnik, javni tužilac i organ starateljstva. Postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici naročito je hitan, tako da se prvo ročište zakazuje tako da se održi u roku od osam dana od dana kada je tužba primljena u sudu, dok je drugostepeni sud dužan da donese odluku u roku od 15 dana od dana kada mu je dostavljena žalba. U slučaju da lice prekrši mere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio, prema odredbama novog Krivičnog zakonika RS koji treba da stupi na snagu 1. januara 2006. godine, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest meseci. S obzirom na to da je Porodični zakon stupio na snagu 1. jula ove godine i da još uvek nemamo dovoljno saznanja o tome da li se i na koji način ove odredbe primenjuju u praksi, neophodno je praćenje njihove implementacije i evaluacija.

Vlada Republike Srbije je u septembru 2005. godine konačno dostavila Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom Narodnoj skupštini Srbije. Posle više od dve godine rada ekspertskih timova, kako Centra za unapređivanje pravnih studija, tako potom i Radne grupe Ministarstva za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku Republike Srbije, javnih rasprava vođenih u mnogim gradovima Srbije, u kojima su učestvovali kako oni kojih se zakon najviše tiče - same osobe sa invaliditetom i njihove organizacije, tako i stručna javnost, Predlog zakona se nalazi pred poslanicima Narodne skupštine.

NEDOSTACI PREDLOGA ZAKONA O SPREČAVANJU DISKRIMINACIJE OSOBA SA INVALIDITETOM

Nakon dostavljanja mišljenja različitih ministarstava i Sekretarijata za zakonodavstvo, Nacrta radne grupe Ministarstva pretrpeo je značajne izmene. Zadržani su delovi gde se definišu zakonski pojmovi osobe sa invaliditetom (iako se u Predlogu zakona uzrok invalidnosti ne posmatra u vremenskoj dimenziji, što može doпрineti uskraćivanju zaštite pojedinim osobama sa invaliditetom), diskriminacije i u kojima se zabranjuju pojedini oblici diskriminacije u raznim oblastima društvenog života, predviđaju mere za podsticanje ravnopravnosti osoba sa invaliditetom i postupak sudske zaštite za lica koja su bila izložena diskriminaciji. Izostavljen je deo o poverenosti za zaštitu ljudskih prava osoba sa invaliditetom, uz obrazloženje da je Zakonom o zaštitniku građana predviđeno da se jedan od pomoćnika ombudsmena bavi zaštitom ljudskih prava osoba sa invaliditetom, kao i deo o Savetu za položaj osoba sa invaliditetom, uz obrazloženje da je reč o Vladinom telu čiji rad treba urediti poslovnikom. Izbačeni su i članovi teksta Nacrta radne grupe koji predviđaju zatvorske i novčane kazne za diskriminatorne, uz obrazloženje da će ova materija biti uređena novim krivičnim zakonikom i Zakonom o prekršajima, što kasnije nije učinjeno. Nažalost, deo o sudskoj zaštiti ne sadrži odredbu o prebacivanju tereta dokazivanja na lice osumnjičeno za akte diskriminacije, koju je radna grupa predložila imajući u vidu direktive Evropske unije u oblasti diskriminacije. Zbog toga su Koalicija protiv diskriminacije, Zajednica invalidskih organizacija Srbije, Centar za samostalni život invalida Srbije svim poslaničkim klubovima i nadležnim odborima Narodne skupštine Srbije, kao i Savetu za pitanja invalidnosti Vlade Republike Srbije u otvorenom pismu tražili od poslanika Skupštine Srbije vraćanje prvobitnih predloga radne grupe o prebacivanju tereta dokazivanja na lica optužena za akte diskriminacije, kao i odredbe o prekršajnim sankcijama za nedozvoljene akte diskriminacije.

PERSONALNI ASISTENATI - SPAS

SPAS je pilot projekat koji više od dve godine sprovode Centar za samostalni život invalida Srbije i Katolička služba za pomoć (CRS). Cilj projekta jeste podrška samostalnom životu osoba sa invaliditetom i njihovom punom građanskom učešću, kroz uvođenje personalne asi-

Udruženje studenata sa hendikepom (USH), VelikiMali, Centar za samostalni život invalida Srbije

Osobe sa invaliditetom

stencije kao oblika službe podrške za osobe sa invaliditetom u Srbiji. Finansirer projekta su Vlada Republike Irske (Development Cooperation Ireland - DCI), Katolička služba pomoći i Ministarstvo za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku Republike Srbije, a projekat se sprovodi u Beogradu, Smederevu, Jagodini, Leskovcu i Somboru. Korisnici servisa PA su osobe sa telesnim invaliditetom - sa posledicama mišićne distrofije, cerebralne i dečije paralize, multiple skleroze i povredama kičme (paraplegije i kvadriplegije). U prvoj fazi rada servisa od avgusta 2003. godine usluge je koristilo 40 korisnika i korisnica, a njima se pridružilo još 30 novih korisnika od marta 2005. godine, tako da je na kraju projekta usluge servisa PA koristilo 70 osoba sa invaliditetom. Finansiranje projekta obezbeđeno je do novembra 2005. godine. Traže se mogućnosti da se projekat produži uz pomoć donatora, a da postepeno Vlada Srbije kroz odgovarajuće mere, preuzme finansiranje ove vrste socijalne podrške za osobe sa invaliditetom.

KONVENCIJA UN

Tokom 2005. godine nastavljen je intenzivan rad na Nacrtu konvencije Ujedinjenih nacija o promovisanju i zaštiti prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom. Ad hok komitet UN za izradu Nacrta konvencije održao je dvonedeljne sesije krajem januara i početkom avgusta 2005. godine. Na sesijama su nastavljene neformalne pregovore državnih delegacija više od 110 članica UN, predstavnik agencija i ustanova UN, nacionalnih organizacija za ljudska prava i više desetina nevladinih organizacija, pre svih organizacija osoba sa invaliditetom okupljenih u Međunarodnom invalidskom kokusu - lobi grupi. Kao i prethodnih godina, Srbija i Crna Gora demonstrirala je vodeću ulogu u regionu u procesu stvaranja Konvencije: u avgustu je ekspert Srbije i Crne Gore u Ad hok komitetu, mr Damjan Tatić, predsedavao pregovorima državnih delegacija i civilnog sektora o Članu 19 Nacrta konvencije (o pristupačnosti). U martu 2006. godine Beograd će biti domaćin regionalnog skupa za Jugoistočnu Evropu o Nacrtu konvencije.

DECA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Opšta konstatacija

Obezbeđivanje kvalitetnih uslova za život dece sa teškoćama u razvoju u lokalnoj zajednici i ostvarivanje njihovih prava podrazumeva uspostavljanje partnerstva sa zvaničnim ustanovama. Za položaj dece i osoba sa hendikepom najviše su odgovorni stručnjaci, pre svega defektolozi, jer njihov stav i model podrške kreira uslove života dece i osoba sa hendikepom, kao i odnos društva prema njima. Proces deinstitucionalizacije je paralelan sa procesom inkluzije, jer razvijanjem stručne službe u lokalnu stvaraju se uslovi za realizaciju prava na život u porodici, obrazovanje, zapošljavanje i stanovanje u lokalnoj sredini. Stav stručnjaka zaposlenih u zvaničnim državnim ustanovama je da „ukoliko ne kršimo zakon, ne kršimo ni pravo“, što govori o njihovoj neinformisanosti i nespremnosti za poštovanje i primenu obaveznih pravila Konvencije o pravima deteta UN.

Mr Damjan Tatić, predstavnik Srbije i Crne Gore u Ad hok komitetu UN za izradu Nacrta konvencije o promovisanju i zaštiti prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom

Slučajevi diskriminacije

Država je, kao potpisnik međunarodnih konvencija, dužna da ih sprovodi i da obezbedi, između ostalog, humane oblike socijalne zaštite, kako se ne bi grubo kršili

di teksta zakona o studentskom organizovanju, kojim treba da se reguliše rad studentskih organizacija i predstavničkih tela studenata na univerzitetima u Srbiji. U konačnom Predlogu ovog zakona studenti sa hendikepom imaju, me-

Udruženje studenata sa hendikepom (USH)

Udruženje studenata sa hendikepom (USH) je nevladina, nestranačka, neprofitna organizacija koja se bori za ostvarivanje i poštovanje ljudskih prava i izjednačavanje mogućnosti mladih i studenata sa hendikepom kroz kreiranje uslova za inkluzivno formalno i neformalno obrazovanje i primenu socijalnog modela. Vizija USH je: jednake mogućnosti za sve. USH je jedna od prvih organizacija u Srbiji i Crnoj Gori koja okuplja mlade ljude sa različitim tipovima hendikepa kao i mlade ljude bez hendikepa (inkluzivni, cross-disability pristup). Svoju misiju Udruženje ostvaruje kroz: medijske kampanje, organizovanje psihosocijalne podrške, programe neformalnog obrazovanja, izmena zakonodavstva u cilju stvaranja povoljnih zakonskih uslova za život bez diskriminacije i školovanje osoba sa hendikepom, organizovanje servisa za studente sa hendikepom.

lo pravo deteta da živi u svojoj porodici. Diskriminacija dece sa smetnjama u razvoju je očita u svakoj oblasti razvoja i života ovih porodica, jer su mnogi zakoni neadekvatni ili se ne primenjuju u praksi, reforma socijalne politike nije započeta, a reforma obrazovnog sistema, započeta 2001. godine je zaustavljena. Iako Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja iz 2003. i 2004. propisuje jednaku mogućnost za obrazovanje dece i učenika sa smetnjama u razvoju (Član 2, Stav 1, Tačka 5), čak 85 odsto dece sa posebnim potrebama se, prema izveštaju UN, nalazi izvan vaspitno-obrazovnog sistema, a za one koji pohađaju školu, program je neprilagođen i nema adekvatne podrške.

STUDENTI SA HENDIKEPOM

Zakonska regulativa

Septembra 2005. godine, Narodna skupština Republike Srbije usvojila je Zakon o visokom obrazovanju u kojem se prvi put pojavljuje kategorija studenata sa hendikepom. Putem ovog zakona regulisana su prava studenata sa hendikepom na dostupne uslove polaganja ispita, izvođenja nastave i na pristup obrazovnim servisima i objektima. U narednom periodu USH će raditi sa upravama univerziteta i fakulteta na usklađivanju statuta ovih institucija sa važećim zakonom. USH je, uz saradnju sa studentskim organizacijama, učestvovao u izra-

hanizmom afirmativne akcije, obezbeđenu zastupljenost u parlamentima univerziteta i u studentskoj konferenciji.

Slučajevi diskriminacije

USH se zalaže za primenu socijalnog modela pristupa hendikepu koji hendikep i položaj osoba sa hendikepom posmatra kroz društvene okvire. Prema socijalnom modelu, hendikep se definiše kao gubitak ili ograničenje mogućnosti da osoba ravnopravno učestvuje u svakodnevnom životu.

Tokom pet godina postojanja, USH se bavio problemima institucionalne diskriminacije osoba sa hendikepom prvenstveno u pristupu obrazovanju, pokušavajući da promeni zakone, propise i nezvanične politike obrazovnih institucija i izjednači mogućnosti za (visoko) obrazovanje mladih sa hendikepom kroz organizovanje različitih servisa podrške i promovisanje tehničkih rešenja kojima se mogu prevazići problemi nemogućnosti praćenja nastave usled neprilagođenosti programa i učila (kompjuterski programi i literatura u audio-formatu ili na Brajevom pismu za osobe sa oštećenim vidom, tumači gestovnog govora za osobe sa oštećenim sluhom, itd). Navedene aktivnosti su praćene radom sa nadležnim državnim institucijama u cilju promovisanja dobrih rešenja i lobiranja za institucionalizaciju programa i servisa podrške studentima sa hendikepom.

VelikiMali

Organizacija VelikiMali (Inicijativa stručnjaka za pomoć deci sa smetnjama u razvoju) od 1999. godine razvija i realizuje programe za zaštitu i promociju prava dece sa smetnjama u razvoju u skladu sa Konvencijom o pravima deteta UN. Naš rad, misiju i ciljeve bazirali smo na kulturi mira i toleranciji, razvoju građanskog društva i poštovanju ljudskih prava. Poštujući socijalni model podrške, programe kreiramo i realizujemo kroz celovit (holistički) i individualizovan pristup potrebama i pravima svakog deteta, odnosno svake porodice. Kroz direktan rad sa decom, uspostavljanje saradnje sa zvaničnim ustanovama i obraćanje široj javnosti stvaramo uslove za uključivanje dece sa smetnjama u razvoju u obrazovni sistem i život lokalne zajednice i radimo na prevenciji institucionalizacije (princip potpune inkluzije).

Tokom 2005. godine, VelikiMali su organizovali i održali šest seminara za profesionalce iz ustanova koje rade sa decom (preko 250 učesnika) o inkluzivnom obrazovanju, a na javnost su istim povodom uticali putem kampanje „Kvalitetno obrazovanje za sve“.

U cilju osnaživanja roditelja, ali i senzibilizacije pravika za efikasniju i produktivniju podršku ovim porodicama izrađena je publikacija „Pravni vodič za roditelje dece sa smetnjama u razvoju“. Ovaj vodič predstavlja pregled prava koja deca mogu da ostvare u Srbiji, kroz pojedine pravne oblasti, oblike zdravstvene i socijalne zaštite, obrazovanja i društvene brige o deci, ali i komparaciju našeg zakonodavstva sa Konvencijom UN o pravima deteta. Takođe, da bi na najefikasniji način zastupali prava dece sa smetnjama u razvoju i njihovih porodica, kroz projekat „Mreža za promovisanje prava dece sa smetnjama u razvoju u Srbiji“, radi se na izgradnji jakih lokalnih službi podrške i na izradi lokalnih planova akcija.

Iako postoje pokušaji da se situacija popravi nabolje, uprave fakulteta vrlo često, u najvećem broju slučajeva nesvesno i usled nedostatka sredstava, uvode neprihvatljiva rešenja koja nisu u skladu sa standardima i potrebama korisnika i korisnica i time dovode do novih oblika diskriminacije (na primer, strma rampa na sporednom ulazu u zgradu fakulteta, koji je uvek zaključan). Takva rešenja daju privid pristupačnosti, a činjenica da su zapravo neupotrebljiva dovodi do demotivisanja mladih sa hendikepom. Kao pozitivan primer treba svakako navesti poslednju inicijativu Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu u okviru koje je na jedan od ulaza u fakultet postavljena pokretna platforma pomoću koje studenti sa hendikepom mogu stići do lifta, čime im kompletan fakultet postaje dostupan sa arhitektonskog aspekta. Takođe, na ovom fakultetu najavljuju i druga prilagođavanja kao što su postavljanje softvera za osobe oštećenog vida na jedan od kompjutera u računarskom centru i izrada elektronskih verzija udžbenika. Postoje najave i sa drugih fakulteta da će krenuti u sličnom smeru, na šta ih obavezuje novi Zakon o visokom obrazovanju.

Centar za samostalni život invalida Srbije

Centar za samostalni život invalida Srbije je nevladina, neprofitna organizacija čija misija je promovisanje filozofije samostalnog života osoba sa invaliditetom i stvaranje uslova za primenu te filozofije u praksi u Srbiji. Ciljevi Centra uključuju ostvarivanje osnovnih građanskih i ljudskih prava osoba sa invaliditetom, promovisanje socijalnog pristupa invalidnosti u ekonomskoj, socijalnoj i stambenoj politici, afirmisanje sposobnosti osoba sa invaliditetom, stvaranje novih usluga za podršku osobama sa invaliditetom (servis personalnih asistenata), pristupačne životne sredine, stanovanja i transporta i smanjenje dvostruke diskriminacije žena sa invaliditetom. Organizacija okuplja osobe sa različitim oblicima telesnog invaliditeta, a otvorena je i za druge građane koji prihvataju misiju i ciljeve Centra. Centar je osnovan u februaru 1996. godine, ima više stotina članova i podružnice u Beogradu, Nišu, Leskovcu, Kruševcu, Jagodini, Smederevu i Somboru. Članica je Evropske mreže centara za samostalni život invalida ENIL i aktivno saraduje sa Evropskim forumom za pitanja invalidnosti EDF i Svetskom federacijom invalida DPI. Centar je inicirao donošenje odredbe o zabrani diskriminacije po osnovu invalidnosti u Povelju o manjinskim i ljudskim pravima SCG, izmene Zakona o izgradnji i planiranju, vodio kampanju za promovisanje Standardnih pravila UN za izjednačavanje mogućnosti koje se pružaju osobama sa invaliditetom. Eksperti Centra učestvovali su u pripremi Strategije za smanjenje siromaštva u Srbiji, izradi Nacrta zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, Zakona o zapošljavanju osoba sa invaliditetom, radu na Nacrtu konvencije UN o promovisanju i zaštiti prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom (u sklopu državne delegacije SCG u UN).

Razglednica je rezultat seminara „Različite/i, a ravnopravne“ za omladinske organizacije iz Srbije i Vojvodine koji je organizovao Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, u oktobru 2005. godine, u Beogradu, dizajn_ orđorjan.kurucz

Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, Gayten LGBT - Centar za promociju prava seksualnih manjina

Diskriminacija LGBT osoba

„Danas Španija - sutra Srbija“

Zahvaljujući ad-hoc koaliciji „Danas Španija - sutra Srbija“, u Beogradu je u periodu 03.-06. decembar 2005. godine, boravila Silvija Haen, koordinatorka Nacionalne Federacije LGBT organizacija u Španiji, jedna od najzaslužnijih osoba za izglasavanje zakona o istopolnim brakovima u ovoj zemlji. Organizacije koje su učestvovala u ovoj koaliciji i omogućile Silviji dolazak, u sklopu obeležavanja 15 godina lezbejskog i gej aktivizma u Srbiji i Crnoj Gori, su: *Fond za humanitarno pravo, Inicijativa mladih za ljudska prava, Anti trafficking centar, Incest trauma centar, Glas razlike, Beogradski centar za ljudska prava, Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, Ženske studije, NLO - novosadska lezbejska organizacija, Žene u crnom*, i brojne/po pojedince i pojedinci. Silviji dolazak u Beograd i susret sa aktivistkinjama/aktivistima za ljudska prava bio je značajan pre svega zbog prenošenja dragocelog iskustva lobiranja za prava istopolno orijentisanih osoba. Koordinatorka Nacionalne Federacije LGBT organizacija u Španiji je tokom svog izlaganja objasnila kako se čak i u jednoj zemlji gde je katolička crkva vrlo uticajna, zajedničkim akcijama svih LGBT organizacija može postići cilj - odnosno činiti uspešni napor za prava istopolno orijentisanih osoba.

Gayten-LGBT

Gayten-LGBT, Centar za promociju prava seksualnih manjina, osnovan je 2001. godine u Beogradu. Nastao je iz Arkadije, prve gej i lezbejske organizacije u Srbiji, sledeći i prvi projekat za ljudska prava seksualno različitih, Kampanju protiv homofobije.

Vizija, koju organizacija nastoji da ostvari, jeste društvo oslobođeno svih oblika diskriminacije zasnovanih na seksualnoj orijentaciji odnosno polu/rodu. Metode kojima se služi jesu rad na informisanju o raznovrsnim aspektima egzistencije neheteroseksualnih osoba, zalaganje za poštovanje ljudskih prava i promenu zakona, kao i senzibilizacija javnosti u pravcu prihvatanja seksualnih razlika. Projekti na kojima trenutno radi Gayten-LGBT su: www.gay-serbia.com, (jedan od sto najposećenijih sajtova u Srbiji), SOS telefonska linija za lezbejske, gej i biseksualne osobe i kreiranje zdravstvene politike senzibilne prema seksualnim/rodnom razlikama. U toku je kampanja Da li ste ponosni? koja se bavi problemom ekstremnog nasilja. Više informacija na <http://www.gay-serbia.com/da-li-ste-ponosni/index.jsp>.

Homofobija je oblik diskriminacije koji podrazumeva mržnju, isključivanje, dijagnosticanje, otkrivanje, šikaniranje, nasilje nad lezbejkama, gej muškarcima, biseksualnim, transdžender i transeksualnim osobama. Posledice su da istopolno orijentisane osobe žive u izolaciji, društvenoj isključenosti, strahu. Istopolno orijentisane osobe su izložene svim oblicima nasilja, pre svega psihološkom i verbalnom, kao što su emotivno odbacivanje od porodice i prijatelja. Prisutne su pretnje, zastrašivanja, premlaćivanja u javnim i privatnim prostorima, kao i institucionalno nasilje kao što je izbacivanje sa posla ili odbijanje prijema u radni odnos. Pored navedenog, postoji i državno nasilje putem ignorisanja i isključivanja istopolno orijentisanih osoba iz zakonske regulative, pri čemu je najuočljivije onemogućavanje ovim osobama da sklope partnerske i porodične zajednice. Ipak, zbog straha i nepoverenja u institucije mali je broj primera koji dospeju u javnost.

STATISTIČKI PODACI

Prema najnovijem istraživanju „Nasilje nad LGBTTIQ populacijom u Srbiji“, za slučajevne nasilja nad istopolno orijentisanim osobama zna 90 odsto ispitanika i ispitanika ovog istraživanja, a dve trećine njih su i same/i doživlele/i nasilje, dok je tek 10 odsto ispitanika i ispitanika slučajevne doživljenog nasilja prijavilo policiji. Nakon doživljenog nasilja, LGBTTIQ osobe gotovo da nisu imale kontakt sa državnim institucijama. Do ostvarivanja tog kontakta, nasilje nad LGBTTIQ osobama ostaje nevidljivo. Prema istraživanju, čak 55,9 odsto ispitanika i ispitanika oseća potrebu da emigrira iz SCG zbog toga što je drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne.

SLUČAJEVI DISKRIMINACIJE

U novosadskom Dunavskom parku, u noći između 2. i 3. aprila 2005. godine, tri skinheads-a pretukla su dvadesetsedmogodišnju M. J., jer im je zbog kratke kose „zaličila“ na lezbejku. M. J. se vraćala kući oko pola tri ujutru, parkom, kada su tri mladića, prepoznatljivog izgleda skinheads pokreta, ispijaju-

ći pivo na klupi, počela da viču za njom i zovu je da se okrene. Pošto je devojka to i učinila, mladići su povikali: „Jao, pa ti si žensko, ti si jedna od 'onih' - treba vam kosti polomiti“. Jedan od napadača je prvo M. J. udario u glavu, a zatim su je oborili na zemlju i išutirali. Pored fizičkog nasilja konstantan je i govor mržnje prema istopolno orijentisanim osobama.

U Beogradu su, na ulazu u Jevrejsko groblje, 22. marta 2005. godine, osvanuli plakati sa pozivom da se bojkotuje Radio-televizija B92, kao „jevrejska televizija“. Sličnim plakatima je bio oblepljen i centar grada, a Nacionalni stroj, potpisnik ovih plakata, napao je B92 i pozvao na: „Bojkot zbog antisrpskog delovanja, pogubnog uticaja na srpsku omladinu, podrške nezavisnosti Kosova, podršku širenju narkomanije, homoseksualizma i drugih bolesti sa Zapada i podrške multirasnom novom svetskom poretku“. Iako su političari jednoglasno osudili antisemitizam i napad na RTV B92, niko od njih nije osudio i homofobiju.

Marta i aprila 2005. godine, Beograd, Negotin, Vrbas i Zrenjanin ispisivani su i oblepljivani rasističkim, antisemitskim, homofobičnim porukama: „Srbi radajte zdravu i belu decu, ne pedere“, „Pederi marš napolje“, moglo se pročitati sa fasada nevladinih organizacija u ovim gradovima.

Govor mržnje je, osim na fasadama, prisutan i u medijima, iako postojeći zakoni to zabranjuju. Tako su Labris i Gayten zajednički reagovale/li zbog govora mržnje prema lezbejskoj i gej populaciji u emisiji „Piramida“, emitovanoj na TV Pink 16. oktobra ove godine. Nakon odbijanja TV Pink da se izvini LG populaciji, Labris i Gayten su uputile/li predstavku Savetu Republičke radiodifuzne agencije sa zahtevom da prema Članu 21 Zakona o radiodifuziji (Suzbijanje govora mržnje) izreknu opomenu pomenutom emiteru. Reakcija Saveta se još uvek iščekuje.

Takođe, maja ove godine, Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava zatražila je od Srpskog lekarskog društva da se javno oglasi i potvrdi ono što je Svetska zdravstvena organizacija učinila pre 15 godina - da homoseksualnost nije bolest. Srpsko lekarsko društvo je nakon dva meseca izbeglo odgovor krijući se iza objašnjenja da „nije nadležno

Labris

Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava osnovana je 1995. godine u Beogradu, a nastala je iz lezbejskog i gej lobija Arkadija, osnovanog 1990. godine. Ideja vodilja Labrisa je da smatra pravo na različito seksualno opredeljenje jednim od osnovnih ljudskih prava što podrazumeva rad na iskorenjivanju svih oblika nasilja i diskriminacije nad lezbejkama i ženama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne.

Svoj rad Labris zasniva na feminističkim principima, a osnovnim vrednostima smatra poštovanje različitosti, solidarnost sa svim marginalizovanim grupama, zalaganje za jednake mogućnosti kroz pozitivnu diskriminaciju, nenasilnu komunikaciju i nenasilno rešavanje konflikata, transparentnost unutar i van organizacije.

Ciljevi Labrisa su osnaživanje lezbejki i žena neheteroseksualne orijentacije da prihvate svoj identitet, promocija prava na lezbejsku egzistenciju i smanjenje homofobije u društvu, saradnja na nivou mreže sa lezbejskim grupama iz ex-YU i LG grupama na prostoru Srbije i Crne Gore, rad na promeni zakonodavstva kojim bi se uvažila prava istopolno orijentisanih osoba, lobiranje nevladinih i vladinih organizacija da prihvate lezbejska prava kao deo ljudskih prava.

Labris organizuje psihološke i kreativne radionice, poetske i muzičke večeri, seminare i konferencije, koncerte, izložbe i pozorišne predstave, tribine i medijske kampanje. Jedna od aktivnosti je i publikovanje - lezbejskih novina Labris, pamfleta, razglednica, postera, brošura i literarnih dela. Trenutno postoje dva glavna projekta - „Info centar“ i projekat „Edukacija“ koji podrazumeva edukovanje medija, nevladinih organizacija za ljudska prava i omladinskih organizacija.

Najznačajnija dostignuća Labrisa su: pokretanje prvih lezbejskih novina Labris 1995; objavljivanje četiri knjige poezije i jedne knjige proze; mreže lezbejskih i gej grupa, DP mreža - u SCG, kao i mreže lezbejskih grupa iz ex-YU - Regionalna lezbejska mreža. Projekat „Edukacija ženskih grupa iz Srbije i Vojvodine“ pokrenut je 2002, a iste godine smo organizovale i medijsku kampanju „Zajedno različiti“, u saradnji sa Gayten - LGBT i Queeria. Sledeće godine smo podnele Predlog zakona o istopolnim zajednicama.

da odlučuje šta je bolest a šta ne“. Labris je o tome obavestio Svetsku zdravstvenu organizaciju, ali ni nakon dopisa SZO, Srpsko lekarsko društvo nije promenilo svoj stav.

USTAVNOM SUDU REPUBLIKE SRBIJE

Nemanjina 26, Beograd

PREDLOG ZA OCENU USTAVNOSTI ČLANA 4 STAVA 1 PORODIČNOG ZAKONA

(Sl. glasnik RS br. 18/2005)

1. Uvod

1.1. U svojstvu ovlašćenog predlagača, a na osnovu članova 125 i 128 Ustava Republike Srbije (u daljem tekstu „Ustav“) i člana 4 Zakona o postupku pred Ustavnim sudom i pravnom dejstvu njegovih odluka, Beogradski centar za ljudska prava (u daljem tekstu „predlagač“) podnosi Ustavnom sudu ovaj predlog za ocenu ustavnosti člana 4 stava 1 Porodičnog zakona (Sl. glasnik RS br. 18/2005, u daljem tekstu „PZ“), koji definiše vanbračnu zajednicu kao „trajniju zajednicu života žene i muškarca.“

1.2. Predlagač smatra da je navedena odredba PZ suprotna načelu jednakosti i zabrani svake diskriminacije, oličeni u članu 13 Ustava, članu 3 Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama Srbije i Crne Gore (u daljem tekstu „Povelja“), članu 14 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu „Evropska konvencija“) i Protokolu br. 12 uz Evropsku konvenciju (Sl. list SCG - Međunarodni ugovori, br. 9/2003, 5/2005 i 7/2005) kao i članu 26 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (Sl. list SFRJ, br. 7/71, u daljem tekstu „Pakt“).

1.3. Osporena odredba PZ garantuje prava iz vanbračne zajednice samo trajnijim zajednicama osoba različitog pola, čime su slične ekonomske i emocionalne zajednice osoba istog pola stavljene u znatno nepovoljniji položaj, i to bez razumnog i objektivnog opravdanja. Time osobe istog pola koje se nalaze u bitno sličnoj situaciji kao osobe različitog pola postaju žrtve diskriminacije na osnovu svog pola, odnosno seksualne orijentacije, a u vezi sa pravom na privatnost i porodični život.

...

3. Načelo jednakosti i opšta zabrana diskriminacije

3.1. U skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava, diskriminacija je različit tretman istih ili sličnih slučajeva, ali kada za to nema razumnog i objektivnog

Izvod iz predloga Beogradskog centra za ljudska prava za ocenu ustavnosti zakonske definicije vanbračne zajednice

opravdanja, odnosno ako ne postoji legitiman cilj kome se teži, ili ne postoji srazmera (proporcionalnost) između cilja i načina na koji se ovaj legitimni cilj želi postići (vidi *Belgijski lingvistički slučaj* (1968) 1 E.H.R.R. 252, ECHR; *Rassmusen protiv Danske*, 1984, 7 E.H.R.R. 371, ECHR; *Van der Mussel protiv Belgije*, 1983, 6 E.H.R.R. 163, ECHR).¹ Sud je, uz to, izdvojio određene „sumnjive“ osnove razlikovanja, kao što su pol, verispovest ili rasa, koji zahtevaju ispunjenje naročito teškog tereta dokazivanja kako bi se opravdao nejednak tretman (vidi *Hoffmann protiv Austrije*, 1993, 17 E.H.R.R. 293, ECHR i *Abdulaziz, Cabales i Balkandali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1985, 7 E.H.R.R. 471, ECHR). U novijoj praksi, Sud je ustanovio i pozitivnu obavezu države da ljude u različitim situacijama tretira različito, srazmerno njihovoj različitosti (vidi *Thlimmenos protiv Grčke*, ECHR, App. No. 34369/97 (2000)).

3.2. Dakle, po praksi Evropskog suda, kao i Komiteta UN za ljudska prava, ispitivanje diskriminatornog karaktera nekog pravnog ili faktičkog akta odvija se u dva koraka: utvrđivanja postojanja različitog postupanja prema ljudima u istim ili sličnim situacijama (za šta teret dokazivanja leži na podnosiocu predstavke) i postojanja eventualnog objektivnog i razumnog opravdanja za takvo razlikovanje (za šta teret dokazivanja leži na tuženoj državi). Sličnu metodologiju je usvojio i Ustavni sud, kada je u slučaju IU broj 358/95² našao da nije u saglasnosti s Ustavom odredba Zakona o nasleđivanju, koja je propisivala da je vojni obveznik koji izbegne vojnu obavezu nedostojan za nasleđivanje, nezavisno od bilo kakvog moralnog prekršaja prema samom ostaviocu:

...

4. Postojanje različitog tretmana

4.1. Prvo, predlagač smatra da je neophodno naglasiti da dve osobe istog pola mogu imati isti stepen emocionalne, ekonomske i životne međusobne povezanosti kakav karakteriše zajednice osoba različitog pola. Koliko god pojedini članovi našeg društva možda smatrali zajednice osoba istog pola neuobičajenim, ili čak neprirodnim, činjenica je da za partnere u ovakvim zajednicama one predstavljaju potpuni ekvivalent vanbračnih zajednica osoba različitog pola. Takođe, zajednice osoba istog pola su u potpunosti podobne da ispune kriterijum trajnosti kao osnovni zahtev koji PZ postavlja za priznavanje postojanja vanbračne zajednice. Predlagač stoga smatra da su osobe istog pola i osobe različitog pola u potpuno jednakoj ili bitno sličnoj situaciji u pogledu priznavanja pravnog statusa vanbračne zajednice.

4.2. Drugo, predlagač smatra nespornim da lica različitog pola u vanbračnoj zajednici imaju povoljniji tretman od lica istog pola u sličnoj zajednici koja nije pravno zaštićena. Kako PZ u suštini izjednačava prava i obaveze lica u braku sa pravima i obavezama lica u vanbračnoj zajednici, osobama različitog pola u ovakvim zajednicama je dostupan širok krug prava koja nemaju osobe istog pola. Između ostalog, vanbračni partneri različitog pola imaju pravo na izdržavanje (čl. 8 i čl. 152 PZ), pravo na zajedničko usvajanje deteta (čl. 101 PZ), pravo na sticanje zajedničke imovine (čl. 191 PZ), pravo na posebnu zaštitu od nasilja u porodici (čl. 197-200 PZ), pravo na nastavljanje korišćenja zakupljenog stana i posle smrti supružnika - zakupca (čl. 9 st. 2 i 4 i čl. 34 Zakona o stanovanju, *Sl. glasnik RS* br. 26/2001), pravo na oslobođanje od dužnosti svedočenja u krivičnom postupku (čl. 98 st. 1 tač. 1 Zakonika o krivičnom postupku, *Sl. glasnik RS*, br. 58/2004), pravo na zakonsko nasleđivanje (čl. 8 Zakona o nasleđivanju, *Sl. glasnik RS*, br. 46/95 i 101/2003, a imajući u vidu da se vanbračni partneri tretiraju kao bračni drugovi), pravo na porodičnu penziju (čl. 28 Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju, *Sl. glasnik RS*, br. 84/2004) Takođe, status vanbračnog partnera odnosno člana porodice ima uticaja i na oporezivanje, posebno u pogledu poreza na dohodak građana (tako vidi npr. čl. 10 Zakona o porezu na dohodak građana, *Sl. glasnik RS*, br. 24/2001, 80/2002 i 135/2004), a u nekim drugim sistemima dozvoljava i podnošenje zajedničke poreske prijave. Imajući u vidu širok krug prava koja pripadaju licima različitog pola u vanbračnoj zajednici, a koja nisu dostupna licima istog pola u sličnim zajednicama, postojanje različitog tretmana ove dve grupe ljudi je sasvim očigledno.

5. Nepostojanje objektivnog i razumnog opravdanja

5.1. Navedeno razlikovanje je učinjeno na osnovu pola, odnosno seksualne orijentacije. Oba ova osnova su zabranjena i na zakonodavca stavljaju posebno težak teret da bi ovakvo razlikovanje opravdao (posebno vidi slučajeve *Dudgeon protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, ECHR, 4 E.H.R.R. 149 (1982) u kome je Evropski sud našao da je inkriminisanje homoseksualnog odnosa kao krivičnog dela protivno Evropskoj konvenciji; *Lustig-Prean and Beckett protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, App. nos. 31417/96 i 32377/96 (1999), u kome je Evropski sud našao da homoseksualcima mora biti dopušteno da služe u oružanim snagama; *Salguiero da Silva Mouta protiv Portugala*, App.no. 33290/96 (1999), gde je Evropski sud našao da seksualna orijentacija roditelja ne može biti faktor u odlučivanju o dodeli staranja i ro-

diteljskih prava nad detetom; *S.L. protiv Austrije*, App. no. 45330/99 (2003), u kome je Evropski sud našao da starosna granica propisana krivičnim zakonom za stupanje u heteroseksualni i homoseksualni odnos mora biti ista). Ono što razlikovanje u ovom konkretnom slučaju čini diskriminacijom, i što samim tim dovodi do neustavnosti osporene odredbe PZ, jeste nedostatak objektivnog i razumnog opravdanja usled nepostojanja bilo kakvog legitimnog cilja za ovakvo razlikovanje.

5.2. Dok se za definiciju braka kao zajednice muškarca i žene može tvrditi da odgovara moralnim shvatanjima većine članova našeg društva, i očuvanju tradicionalnih vrednosti i uređenja porodice, dotle se takvo opravdanje ne može postavljati u pogledu vanbračne zajednice. Vanbračnu zajednicu po definiciji odlikuje pravno priznavanje i zaštita jednog faktičkog stanja, to jest zajednice dvoje ljudi koja već postoji, a koja nije formalno sklopljena pred nadležnim državnim organom. Na zakonodavcu je da odluči hoće li uopšte pravno priznavati institut vanbračne zajednice, s obzirom da ljudi imaju potpunu slobodu da stupe u brak ili ne (vidi u tom smislu odluku Komiteta UN za ljudska prava u slučaju *Danning protiv Holandije*,³ Communication No. 180/1984, U.N. Doc. CCPR/C/OP/2 at 205 (1990). Ali, ako zakonodavac odluči da određena prava iz bračnih odnosa proširi i na faktičke, vanbračne zajednice, on to mora učiniti na jednak način, bez diskriminacije na osnovu pola ili seksualne orijentacije. Smatramo da će Ustavnom sudu od posebne koristi biti dve odluke Evropskog suda za ljudska prava i Komiteta UN za ljudska prava, koje imaju neposredan uticaj na rešavanje ovog pitanja.

5.3. U slučaju *Karner protiv Austrije* (App. no. 40016/98, presuda od 24. jula 2003) Evropski sud za ljudska prava se upravo bavio diskriminacijom u pogledu jednog prava akcesornog braku i vanbračnoj zajednici koje priznaje i naše zakonodavstvo. Podnosilac predstavke, čiji je homoseksualni partner preminuo, pokušao je da se pozove na pravo lica u braku, koja u slučaju smrti svog supružnika mogu da nastave da žive u stanu koje je taj supružnik zakupio (u tom smislu vidi čl. 9 st. 2 i 4 i čl. 34 Zakona o stanovanju Republike Srbije, koji propisuje identično pravo). Austrijski sudovi su odbili njegov zahtev. Evropski sud je našao sledeće (stavovi 41-43 presude):

41. Cilj zaštite tradicionalnog shvatanja porodice je vrlo apstraktan i može se ostvarivati raznovrsnim konkretnim merama. U slučajevima kada je polje slobodne procene koje je ostavljeno državama usko, poput razlike u tretmanu na

osnovu pola ili seksualne orijentacije, princip proporcionalnosti ne zahteva samo da su odabrana sredstva u načelu podobna da ostvare cilj kome se teži, već zahteva da se pokaže da je isključenje osoba u homoseksualnoj zajednici iz primene člana 14 Zakona o zakupu stanova bilo neophodno za ostvarivanje određenog cilja. Sud nije u stanju da uoči bilo kakve argumente Vlade koji bi ga naveli na takav zaključak.

42. Shodno tome, Sud je mišljenja da Vlada nije ponudila ubedljive i osnovane razloge za usko tumačenje člana 14 (3) Zakona o zakupu stanova koje je sprečilo preživelog partnera u zajednici osoba istog pola da se pozove na ovu odredbu.

43. Dakle, utvrđuje se kršenje člana 14 Konvencije, uzetog zajedno sa članom 8 Konvencije. (prevod i kurziv naši)

...

5.8. Predlagač smatra da će za Sud posebno biti ubedljiva odluka Ustavnog suda Mađarske br. 14/1995 (III. 13.) AB⁶, zbog bliskosti u moralnim i pravnim porecima Srbije i Mađarske, ali i zbog potpune identičnosti pravnih pitanja pred oba ustavna suda. Ustavni sud Mađarske je u ovom predmetu zaključio da je brak posebno zaštićena zajednica žene i muškarca, čiji je cilj zajednički život supružnika i rađanje dece, mada sposobnost za dobijanje dece nije niti element definicije braka niti uslov za stupanje u brak. Kako moralni stavovi društva čine institut braka kao zajednice dva lica različitog pola ustavom zaštićenom vrednosti, Ustavni sud Mađarske je našao da je onemogućavanje stupanja u brak osoba istog pola razumno i opravdano. Ipak, Ustavni sud je dalje našao da nema razumnog i objektivnog opravdanja za isključivanje partnera istog pola iz pravnog instituta vanbračne zajednice, i našao da je definicija vanbračne zajednice kao zajednice muškarca i žene diskriminatorna i neustavna. Po rečima Suda, „arbitrarno je i protivno ljudskom dostojanstvu da zakon ne priznaje parove koji žive u ekonomskoj i emocionalnoj zajednici samo zato što su istog pola.“

...

5.9. Za vanbračnu zajednicu se ne može tvrditi da je u skladu s tradicionalnim moralnim i verskim stavovima i vrednostima koji čine instituciju braka nedostupnom osobama istog pola. Moralni stavovi većine pripadnika društva posebno nemaju nikakvog uticaja imajući u vidu da je jedina svrha postojanja instituta vanbračne zajednice, njen *ratio legis*, pružanje određenih prava partnerima u toj zajednici. Predlagač smatra da ne postoje nikakvi moralni razlozi da se osobama istog pola koje se nalaze u vanbračnoj zajednici uskraćuju prava na izdržavanje ili zajedničku imovinu, ili pravo na posetu bolesnom partneru u zdravstvenoj ustanovi. Naprotiv, nemoralno je što se osobama istog pola ova prava uskraćuju. Predlagač bi takođe želeo da skrene pažnju Sudu i na činjenicu da je Svetska zdravstvena organizacija još pre 15 godina izbrisala homoseksualnost iz svoje klasifikacije priznanih bolesti. Deseta revizija klasifikacije SZO izričito navodi da se različita seksualna orijentacija kao takva ne može smatrati poremećajem.⁸

5.10. Čak i ako bi se prihvatilo da je *ratio legis* ograničavanja pojma vanbračne zajednice na parove različitog pola zaštita morala i tradicionalnog shvatanja porodice, i da je ovaj cilj legitimian u slobodnom i demokratskom društvu, lišavanje parova istog pola prava iz vanbračne zajednice je krajnje nesrazmerno cilju kome se teži. Predlagač nije u stanju da uoči bilo kakvu korist za društvo od toga što se parovima istog pola u trajnijoj ekonomskoj i emocionalnoj zajednici uskraćuju prava na izdržavanje, zajedničku imovinu ili korišćenje zakupljenog stana posle smrti partnera. Time se ne sklapa više brakova, niti se rađa više dece, niti građani postaju nešto moralniji. Ali time se krajnje otvoreno i neposredno oštećuju imovinski i životni interesi građana u zajednicama istog pola. Naravno, zakonodavac uživa veliki stepen diskrecije u pogledu uobličavanja moralnih stavova društva i njihovog pretvaranja u pravne norme. To ipak ne znači da on svoju diskreciju može vršiti na diskriminatoran način, razlikujući naše sugrađane bez objektivnog i razumnog opravdanja. Definicija vanbračne zajednice iz člana 4 stav 1 PZ upravo to čini, te je zato protivna Ustavu, Povelji o ljudskim i manjinskim pravima i citiranim međunarodnim ugovorima.

...

- 1 Presude Evropskog suda za ljudska prava se mogu naći na <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
- 2 Odluka Ustavnog suda Republike Srbije, IU broj 358/95 od 25. septembra 2003. godine, objavljena u *Sl. glasniku RS*, br. 101/2003 od 17. oktobra 2003. godine.
- 3 Odluke Komiteta za ljudska prava i drugih ugovornih tela u sistemu Ujedinjenih nacija se mogu naći na <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>.
- 4 Odluke Ustavnog suda Mađarske se mogu naći na <http://www.mkab.hu/>.
- 5 Vidi na <http://www3.who.int/icd/vol1htm2003/fr-icd.htm>, pod F66.

Alesandro Simoni, profesor Uporednog prava Univerziteta u Firenci

Evropska unija protiv diskriminacije

Implementacija Evropskih direktiva u nacionalna zakonodavstva država članica

Tokom 2000. godine Evropska unija donela je dve značajne direktive iz oblasti zaštite od diskriminacije. To su tzv. Rasna direktiva i Okvirna direktiva o zapošljavanju, kojima se pravni standardi zaštite od diskriminacije podižu na nivo znatno viši od nivoa pravnih standarda drža-

ostrva. Evropski sud pravde je protiv njih doneo presude u kojima se utvrđuje kršenje obaveza implementacije. Ovi predmeti koje je pokrenula Komisija EU, bili su prilično jednostavni, budući da je na sudijama bilo samo da utvrde da li je rok za unošenje antidiskriminacionih mehanizama u domaće pravo istekao. Međutim, tek nakon ovih presuda započeo je veliki posao protiv onih država članica čija pravila nisu u potpunosti u skladu sa standardima postavljenim u direktivama.

■ **Kako Evropska unija vrši nadzor nad postupkom implementacije direktiva u nacionalno zakonodavstvo?**

- Komisija EU ima svoje pravne službe i na njima je da pred Evropskim sudom pravde podnesu tužbu. Stalni nadzor nad postupkom implementacije pravila iz direktiva u domaće pravo vrši Uprava za zapošljavanje i socijalna pitanja. Njoj pomaže grupa nezavisnih pravnih stručnjaka, od kojih svaki prati razvoj u po jednoj državi članici. Za Komisiju, ovi stručnjaci su prvi izvor informacija. Iako njihovo mišljenje Komisiju ne obavezuje, njihov rad je prilično značajan, budući da se njihovi izveštaji redovno objavljuju na web sajtu Komisije. Objavljivanje i uređivanje ovih izveštaja prilično je delikatna posao, jer, čak i ako stručnjaci govore samo u svoje ime, razumljivo je da su države članice osjetljive na bilo koju vrstu publiciteta koji se daje nedostacima u njihovom antidiskriminacionom pravu.

■ **Mogu li se neke države smatrati primerima „najbolje prakse“ u oblasti antidiskriminacionog prava?**

- Veoma je teško izvršiti takvo rangiranje, budući da su zakoni kojima se pravila direktive unose u domaće pravo samo deo šire slike. Nekoliko država je i pre usvajanja direktiva imalo pravila koja su se, barem u teoriji, mogla primenjavati na slučajeve diskriminacije i ponekad ova pravila i dalje postoje kao paralelni pravni režim zajedno sa novim zakonima. Osim toga, ovde je, kao i uvek, za primenu zakonskih pravila veoma značajno da nekoliko glavnih aktera - upravni organi, sudovi, pravnici, naučna javnost, sindikati - budu svesni socijalnih problema koji leže iza svega toga. Čak i sa najboljim zakonima, antidiskriminaciona kultura ne može nastati preko noći. U svakom slučaju, situacija je različita za različite osnovne diskriminacije. Kao što se sećate, postojao je politički konsenzus oko uvođenja pravila o zabrani diskriminacije u svim oblastima po osnovu rase i etničkog porekla, dok je u odnosu na veroispovest, seksualnu orijentaciju, invalidnost, uzrast, bilo moguće samo usvojiti direktivu ograničenu na oblast zapošljavanja.

Implementacija Evropskih direktiva predstavlja obavezu za države članice EU: Prof. dr Alesandro Simoni

ZAHVALNOST

Objavljivanje dodatka **Danas PRAVOplus** posvećenog diskriminaciji, ne bi bilo moguće bez velikodušne pomoći „Švedskog helsinškog komiteta za ljudska prava“. Redakcija dodatka se srdačno zahvaljuje. Posebnu zahvalnost dugujemo profesorima Spidi Rajsu (NCSC) koji nam je omogućio objavljivanje fotografije na naslovnoj strani.

Mr Tatjana Papić, Beogradski centar za ljudska prava

Zbirka odluka o diskriminaciji

Iza nas je period u kome su se ljudi jasno razlikovali po nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti, političkom opredeljenju, imovinskom stanju, itd. Ispred su izazovi svake tranzicione demokratije, koja treba da prevaziđe predrasude i stereotipe prošlosti. Tako još uvek ima mnogo poteškoća u primeni načela jednakosti u Srbiji i Crnoj Gori, prema svima koji su drugačiji - Romima, osobama sa invaliditetom, onima koji su drugačije seksualne orijentacije. Postoji nerazumevanje i nepoznavanje pojma diskriminacije, kao i čest nedostatak volje države da joj se suprotstavi.

Ne treba zaboraviti da je načelo jednakog postupanja prema svima vrednost kojoj sami po sebi, kao društvo, treba da težimo. Međutim, ovo pitanje valja posmatrati i u svetlu međunarodnih obaveza koje je naša zemlja na sebe preuzela, a najpre prakse Evropskog suda za ljudska prava kome se naši građani mogu obratiti ako smatraju da je država u njihovom slučaju prekršila načelo zabrane diskriminacije iz Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Iz tih razloga je Beogradski centar za ljudska prava odlučio da svoju treću zbirku odluka o ljudskim pravima posveti slučajevima diskriminacije koji su razmatrani pred Evropskim sudom za ljudska prava. Sam Evropski sud za ljudska prava se suočava s predstojećim izazovom primene Protokola broj 12 uz Evropsku konvenciju, koji po prvi put u okviru Saveta Evrope predviđa opštu zabranu diskriminacije. Naime, Evropska konvencija je do stupanja na snagu ovog Protokola zabranjivala diskriminaciju u odnosu na uživanje samo onih prava i sloboda koje Konvencija predviđa. Protokol broj 12 sada obavezuje državu da svima koji su u njenoj nadležnosti obezbedi ostvarivanje svakog prava, bez obzira na to da li ga Konvencija predviđa ili ne.

Naša zemlja je aprila 2003. postala članica Saveta Evrope. Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i njene protokole je ratifikovala 26. decembra 2003. godine. Prema našem pravu, ratifikovani međunarodni ugovori imaju primat nad domaćim pravom, a ratifikovani ugovori o ljudskim pravima neposredno se primenjuju. Štaviše, naši sudovi imaju i obavezu da tumače ljudska prava u skladu s praksom međunarodnih tela za zaštitu ljudskih prava. Stoga je od najvećeg značaja, posebno za one koji svakodnevno primenjuju pravo, da se upoznaju sa standardima Evropske konvencije.

Namera Centra je da stručnoj javnosti - prevashodno sudijama, tužiocima i advokatima - ali i javnosti uopšte, predstavi standarde o zabrani diskriminacije pred Evropskim sudom za ljudska prava. U Zbirci se nalazi devet presuda, uglavnom iz novije prakse Suda. Objavljene su u formi integralnih prevoda kojima prethodi kratak prikaz činjenica, pravnih pitanja i ocene Suda. Presude su odabrane prema značaju pitanja koja pokreću za naše društvo: odnosa prema Romima, lastracije, alternativnih verskih zajednica, ljudi drugačije seksualne orijentacije, različitih polova.

Zbirka će biti objavljena zahvaljujući podršci kancelarije Švedskog helsinškog komiteta za ljudska prava u Beogradu, krajem januara 2006.

■ **Zašto su se baš ova lična svojstva pokazala problematičnim za države članice?**

- Svako od njih izaziva specifične poteškoće. U odnosu na veroispovest i seksualnu orijentaciju, može se primetiti da postoji politička osjetljivost tamo gde crkva ima jaku društvenu ulogu, na primer direktiva 78/2000 sadrži neke kompromise u odnosu na veroispovest ili tamo gde je homofobija duboko ukorenjena. Za političara je uvek primamljivo da zauzme nazadne stavove po tim pitanjima jer smatra da će ga deo njegovih birača zbog toga nagraditi. Ako ostavimo po strani principe, mislim da takvi stavovi često pokazuju nedostatak osećanja za to šta je prioritet. Uzmite samo kao osnov diskriminacije onaj koji izaziva najviše problema, ali i onaj koji je u javnoj diskusiji najviše zanemaren, a to je starost. Mnoge države članice potcenile su ovaj problem i sada se otkriva da tržišta rada sadrže bezbroj pravila i ponašanja kojima se vrši diskriminacija po osnovu starosti. Njih je veoma teško iskoreniti, između ostalog i zato što su nekad ona usvajana kako bi

se postigli određeni društveni ciljevi. U direktivi 78/2000 se, u odnosu na diskriminaciju po osnovu uzrasta, predviđa mogućnost za države članice da odlože unošenje ovih pravila u domaće pravo za nekoliko godina. Ovu mogućnost nisu iskoristile sve države i u nekim slučajevima se to pokazalo kao pogrešan izbor. Osim toga, nedavno je u jednom slučaju u vezi sa Nemačkom, Evropski sud pravde pojasnio da se, kada koristi produženi rok za unošenje direktiva u domaće pravo, država mora u svakom slučaju uzdržati od preduzimanja bilo koje mere kojom bi se moglo ozbiljno ugroziti postizanje rezultata koji se u direktivi propisuje. Dakle, države mogu čekati, ali ne mogu ići unazad. A smatralo se da je Nemačka upravo to uradila kada je uvela starosnu granicu za mogućnost ponovnog zaključivanja ugovora o radu na određeno vreme za istog radnika. To je dakle veoma značajan slučaj, koji pokazuje koliko je teško u praksi sprovesti jednak tretman po osnovu uzrasta.

Ana Knežević